

Marmara Adası Asmalı Köyü Mimari Mirası Üzerine Bir Değerlendirilme¹

An Evaluation of the Architectural Heritage of Marmara Island Asmalı Village

Büşra Nur KABAKCI² Nesrin Çiçek AKÇIL HARMANKAYA³

Öz

Marmara Adası, Marmara Denizi'nin güneybatısında yer alan ve Balıkesir iline bağlı olan bir adadır. Yüz ölçümü olarak ülkemizin ikinci büyük adası olması, mermer madenciliğindeki başat rolü ve turizm potansiyeli adayı önemli bir konuma getirmektedir. Tarihi kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Marmara Adası jeopolitik konumu ve tüm Akdeniz ülkelerine ihraç ettiği mermeri sayesinde bölgeye hâkim olan uygarlıklar için de her zaman önemli olmuştur. Arkeolojik verilerin, yerleşim tarihini Eski Çağ'a kadar dayandırdığı Marmara Adası'nda Antik Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu gibi farklı medeniyetler hüküm sürmüş ve adada çok uluslu bir demografi meydana gelmiştir. 1922 yılında gerçekleşen zorunlu göçe kadar çoğunluğu Rumlardan oluşan gayrimüslim halk ve Müslüman halk bir arada yaşamıştır. Bu kültürel etkileşimin yerel mimari üzerinde etkisi olduğu muhakkaktır. Bu çalışmada adanın önemli yerleşim yerlerinden biri olan Asmalı köyünün mimari mirası incelenecektir. Günümüze ulaşan ve ulaşmayan konut yapıları, cami, kilise ve manastır gibi dini yapıları ile su yapıları ele alınarak Asmalı köyünün tarihi ve sosyal yapısının yerel mimarisine olan etkisi araştırılacaktır. Çalışmanın amacı Asmalı köyü yerel mimari örneklerini yapı, plan, malzeme ve teknik açısından inceleyip bu yapıların mimarlık tarihi yönünden önemlerini ortaya koyarak literatüre kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Marmara Adası, Asmalı köyü, yerel mimari, mimari miras

ABSTRACT

Marmara Island is an island located in the southwest of the Sea of Marmara and is under the administration the province of Balıkesir. Being the second largest island of our country in terms of surface area, its dominant role in marble mining and its tourism potential gives the island a crucial position. As we learned from historical sources, Marmara Island has always been important for the civilizations that dominate the region, thanks to its geopolitical location and the marble that it exports to all Mediterranean countries. Several civilizations such as Ancient Greece, Rome, Byzantium and the Ottoman Empire ruled the Marmara Island and led to the emergence of a multinational demographic on the island, where archaeological findings date back to the Ancient Age. Until the migration in 1922, the non-Muslim people, mostly Greeks, and the Muslim people lived together. It is certain that this cultural interaction has an effect on the local architecture. In this study, the local architecture of the Marmara Island will be examined through the example of Asmalı village. Remaining residential buildings, religious buildings such as mosques and churches, fountains, and similar structures will be discussed in the study. Within the scope of the subject, a general definition of Asmalı village with its historical features will be provided, the existing architectural examples will be determined with the help of photographs, and their architectural projects will be prepared. The effect of the historical and social structure of the study area on the local architecture will be investigated. The aim of the study is to examine the local architectural

¹ Bu makale İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık ve Yapılı Çevrenin Yenilenmesi Tezli Yüksek Lisans Programı'nda Doç. Dr. Nesrin Çiçek Akçıl Harmankaya danışmanlığında Büşra Nur Kabakcı tarafından 2023 yılında hazırlanmış olan "Marmara Adası Asmalı Köyü Mimari Mirası" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² **Corresponding Author|Yetkili Yazar:** (Y. Mimar) İstanbul IV Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, busranur.kabakci@ktb.gov.tr, ORCID: 0000-0001-9872-0660

³ (Doç. Dr.) İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, nesrin.akcilharmankaya@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3077-5144

examples of Marmara Island, which has not been discussed so far, in terms of building type, plan, material and technique, and to bring these buildings to the literature by revealing their importance in terms of architectural history.

Keywords: Balıkesir, Marmara Island, Asmalı village, traditional architecture, architectural heritage

GİRİŞ:

Kentsel ve kırsal alanlar savaş, göç, doğal afet vb. durumlarla değişimlere uğrarlar. Özellikle toplu göçler, şehirlerin kimliğinin büyük ölçüde değişmesine yol açar. Bu şekilde değişime uğramış yerlerden biri de Marmara Adası ve köyleridir. Marmara Adası yüzyıllar boyu farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış fakat I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler adanın demografik yapısını temelden değiştirmiştir.⁴ 1922 yılına kadar Hristiyan, Müslüman ve Musevi halkın bir arada yaşadığı adada, bu kültürel etkileşim adanın mimarisine de yansımıştır. Konutlar, dini yapılar, endüstri yapıları, eğitim yapıları, çeşmeler gibi birçok farklı yapı tipinde günümüze ulaşan tarihi yapıları bulunmaktadır. Bu yapıların korunması, adanın geçmişte sahip olduğu çok kültürlü yapısının ve zaman içerisinde geçirdiği değişimlerin anlaşılabilmesi için gereklidir. Ancak Marmara Adası ve çevresindeki adalarda tarihi yapıların birçoğu yok olmuş, kalanların ise büyük bir kısmı yok olmaya yüz tutmuştur.

İstanbul'a yaklaşık 60 deniz mili (111 km) uzaklıkta yer alan Marmara Adası, jeopolitik konumu, sahip olduğu doğal güzellikleri, kültürel ve mimari mirası bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca adanın geniş bir kısmını kaplayan mermer yataklarına sahip olması sebebiyle önemini tarih boyunca korumuştur. Arkeolojik veriler Marmara Adası'ndaki yerleşimin başlangıcını tarih öncesi dönemlere dayandırmakla beraber tarihi kaynaklarda yer alan en eski bilgiler M.Ö. 7. yüzyılda Miletos tarafından kolonileştirildiğidir (Strabon, 2002). Geçmişte Prokonnessos ismi ile anılan ada, Kzikoslular, Tihenialar, Patagoslar, Miletoslular, Lidyalılar, Persler, Spartalılar, Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük devletlerin hakimiyeti altına girmiştir (Tunçdilek, 1987). 17. yüzyılın ünlü seyyahı Evliya Çelebi adadan "*Marmara Adası: Kırk mildir. ... tarihinde Osman Gazi fethedip kalesini harap etti. Fakat son derece gelişmiş (mamura) bir adadır. Ve tüm gayrimüslim halkı zengindir. Şaşırtıcı kiliseleri vardır.*"⁵ şeklinde bahsetmektedir (Çelebi, 2005, s. 136).

Bu çalışmada ise Marmara adasının önemli bir yerleşim yeri olan Asmalı köyünün mimari mirası; bölgenin demografisi, tarihi, kültürü ve ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Günümüze ulaşan ve ulaşmayan konut yapıları, cami, kilise ve manastır gibi dini yapıları ile su yapıları yapı tipi, plan, malzeme ve teknik açısından incelenerek mimarlık tarihi açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma, arşiv araştırması ve saha incelemesi olmak üzere iki aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü, Marmara Adalar Belediyesi arşivlerinde tarama yapılmıştır. 2022 yılı içerisinde farklı dönemlerde yapılan saha incelemesi kapsamında ise Asmalı köyünün çevresel durum analizlerine yönelik tespitler, drone ile köyün vaziyet planının çıkarılması ve yapıların lazer ile taranarak rölovelerinin çıkarılması gerçekleştirilmiştir.

1. Asmalı Köyü

Asmalı köyü Marmara Adası'nın güneydoğusunda yer alır ve ilçe merkezine yaklaşık 18 km uzaklıktadır (Şekil 1). 2013 yılına dek idari birimi köy olan Asmalı, bu yıldan itibaren mahalle statüsüne

⁴ 1922 yılında adadaki Rum nüfusun tamamı Yunanistan'a göç etmiştir. Bu göç kimi kaynaklarda mübadele olarak geçmektedir. Ancak bu tanımlama, Türkiye ve Yunanistan devletleri arasında Lozan Antlaşması kapsamında gerçekleştirilen 1924 sonrası mübadele ile karışıklığa sebebiyet vermektedir. Oysa 1922 göçü sonrası Rum nüfusa mukabil bir nüfus Türkiye'ye gelmediği gibi bu göç bir anlaşma kapsamında gerçekleştirilmemiştir. Reşit Mazhar Ertüzün'e göre Milli Mücadele'nin Türkler tarafından kazanılmasından sonra Rum nüfus müttefik donanmasının gemileri ile Yunanistan'a göç etmiştir (Ertüzün, 1998).

⁵ Metnin orijinali: "*Cezire-i Marmara: Kırk mildir. Sene ... tarihinde Osman Gazi fethedip kal'asın harâb etti. Ammâ gâyet ma'mûr cezîredir. Ve cümle keferesi mâldârdır. Acâ'ib keniseler vardır.*" şeklindedir.

geçmiştir. Bu makalede, sahip olduğu tarihi ve kırsal dokuyu daha iyi ifade ettiği ve yerel halk tarafından köy kavramının kullanımının devam etmesi gerekçesiyle “Asmalı Mahallesi” yerine “Asmalı köyü” kullanımı tercih edilmiştir.

Köy, 16. yüzyılda kaleme alınan Şehzade Mehmed Evkafı Vakfiyesi’nde “Aftoni” (Kabakçı, 2021) 18. yüzyıl ve sonrası Osmanlı arşiv belgelerinde ise “Asmalı nâm karye” (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 1764: 84) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. 1898 tarihli Hüdavendigâr Sâlnâmesi’ne göre neredeyse tamamı Rumlardan oluşan, 273 hane ve 1.192 kişi ile adanın en kalabalık ikinci kır nüfusunu oluşturmaktadır (Doğan , 2009). Ancak Asmalı köyüne ait 1951 tarihli bir fotoğrafta (Theofanidis, S. Arşivi, 1951) hane sayısının oldukça düşmüş olduğu görülmektedir. Bunun en önemli sebebi 4 Ocak 1935’te meydana gelen Marmara Adası-Erdek depremidir. O tarihe ait gazete haberlerinden bu depremlerle Asmalı köyünün büyük bir kısmının yıkıldığı öğrenilmektedir (Akşam Gazetesi, 1935).

Asmalı köyündeki ekonomik faaliyetler incelendiğinde bağıcılığın Rum nüfusun bulunduğu dönemin en önemli geçim kaynağı olduğu görülür. Ancak 1922 göçü sonrasında gelen halk, bölge toprağı bağıcılığa müsait olduğu halde zeytincilik dışında tarımın diğer kolları ile meşgul olmamış, balıkçılık ve motorculuk ile geçimlerini sağlamıştır. 1960’lı yıllarda Marmara Adaları’nda, sayılan geleneksel geçim kaynaklarının yanında yeni bir iş sahası daha doğmaya başlamıştır. Korunmuş doğası, plaj olmaya uygun koyları ve yüzmeye elverişli kumsalları ile ada, İstanbul’dan gelen turistlerin gözde mekânı haline gelmiştir. Böylece 1961’den itibaren Marmara Adası’nda, 1980’de ise Asmalı köyünde pansiyonculuk bir sektör olarak gelişmeye başlamıştır (Tunçdilek, 1987). Asmalı köyünün turistlerin uğrak yeri olmasında adanın İstanbul’a çıkışındaki son noktası olması nedeniyle yat turizmine oldukça elverişli olmasının da büyük payı vardır (T.C. Balıkesir Üniversitesi, 2019).

Günümüzde nüfusunun büyük bir kısmı İstanbul, Tekirdağ, Erdek gibi çevre yerleşim yerlerine göç etmiştir. TÜİK verilerine göre 2022 yılında nüfusu 239 olan köyde (TÜİK, 2022), yaz aylarında ve sonbahar aylarında -zeytin hasadı için- nüfus artmaktadır. Arazi yerleşimi incelendiğinde ise sahip olduğu yaklaşık 1400 hektarlık alanın yalnızca 10 hektarlık bir kısmı yerleşim alanıdır. Kalan kısmını tarım arazileri ve ormanlık alanlar oluşturmaktadır. Yerleşim alanı yaklaşık 500 metrelik kıyı boyunca ve kıyından en fazla 200 m içeri olacak şekilde bir üçgeni andıran alan üzerine kurulmuştur. Dar alanda, sık yerleşim dokusuna sahip olmasının sebebi topografyanın eğimli olması ve karayolu ulaşım imkanının yakın bir tarihe kadar gelişmemiş olmasıdır (Şekil 1).

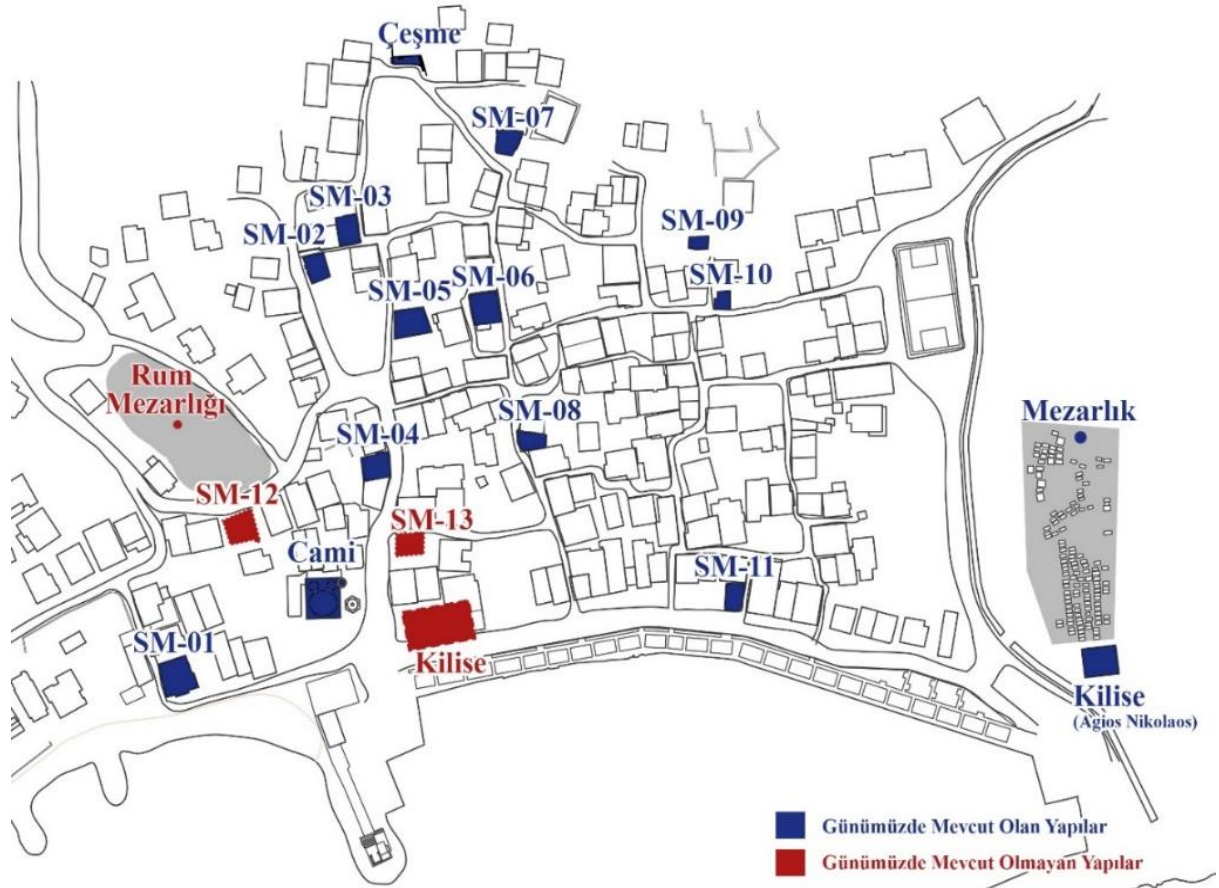
Şekil 1. Asmalı Köyü vaziyet planı (Kabakçı, B., 2023)

Köyün vaziyet planı incelendiğinde, toplam 226 adet yapının 220'sinin konut olduğu görülmektedir. Ayrıca 1 cami, 1 muhtarlık binası ile ticari fonksiyonlu yapılar mevcuttur. Bir tanesi tarihi değere sahip olan üç çeşme mevcuttur. Köyün peyzajını ise en doğusunda yer alan mezarlık ve top sahası, güneybatısında yer alan plaj ve çoğunluğu zeytin ağaçlarından oluşan yeşil alanlar oluşturmaktadır.

2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunca, daha önce kentsel sit alanı ilan edilen Asmalı köyü, sınırları genişletilerek 3. Derece doğal sit alanına dönüştürülmüştür. Ayrıca 13 çınar ağacı ve 12 konut korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

2. Asmalı Köyü Mimarisi

Bu çalışmada Asmalı köyü sınırları içerisinde bulunan ve köyün mimari mirası içerisinde yer alan 18 yapı ve mezarlıklar ele alınmıştır (Şekil 2). İlk olarak Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen 12 sivil mimarlık örneği çalışmaya dahil edilmiştir. Bunların yanında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 6. maddesinde⁶ belirtilen tescil kriterlerini taşıyan dört yapı örneği (konut, çeşme, kilise ve manastır) ile köyün kültür ve mimarlık tarihinde önem arz eden iki dini yapı (cami ve kilise) seçilmiştir. Bu yapılar sivil mimari, dini yapılar, su yapıları şeklinde üç başlık altında incelenecektir.

Şekil 2. Çalışmaya dahil edilen yapıların konumu (Kabakçı, B., 2023)

⁶ 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Madde 6 – Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır: a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

2.1. Sivil Mimari

Asmalı köyünde yapılan araştırmada tarihi ve mimari özellikleri bakımından özgünlüğünü koruyan 13 konut tespit edilmiştir. Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde yapılan incelemede bu yapıların 12'sinin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edildiği görülmüştür. Ancak bu konutların ikisi günümüzde mevcut değildir. Söz konusu konutlar harita üzerinde soldan sağa doğru "SM-numara" şeklinde metin içerisinde ise hem numara hem de konut sahiplerinin isimleri ile birlikte ifade edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Konutların genel görünümü (Kabakçı, B., 2023)

		
SM-01 Zeki Tınaz Evi	SM-02 Adil Arı Evi	SM-03 Nihayet Aydeniz Evi
		
SM-04 Ahmet Mert Evi	SM-05 Cevat Kartal Evi	SM-06 Gücükurgut Evi
		
SM-07 İsmet Erdeniz Evi	SM-08 Dursun Kaplan Evi	SM-09 Kamil Kanat Evi
		
SM-10 Temel Şolt Evi	SM-11 Müjdat Arı Evi	SM-12 Abdurrahman Anıl Evi

SM-13 Nebahat Çakır Evi

Makale kapsamında incelemiş olduğumuz on üç evden yalnızca SM-01 evinin 1870, SM-11 evinin 1912 ve günümüze ulaşmayan SM-12 evinin ise 1888 yılında inşa edildiği tespit edilmiştir. Yapım yöntemlerindeki benzerlikler, kullanılan malzemeler, saha çalışması esnasında yerel halkla yapılan görüşmeler, tescil fişleri gibi veriler diğer yapıların tarihlendirilmesinde referans olarak alınmıştır. Ayrıca köyün eski bir Rum yerleşmesi olması ve Rum halkının 1922 yılında köyden göç etmiş olması konutların tamamının 19.yy. ikinci yarısı ile 20.yy. başları arasında inşa edildiğini göstermektedir.

Çalışmaya konu edilen on bir konuttan dokuzu bahçesi bulunan müstakil konutlardır (Şekil 3). Konutların dokuzunda bahçe, yapının yan veya arka cephesinde yer almaktadır. SM-09 Evi hariç hepsinin girişi sokak üzerindedir, bazı yapılarda (SM-01, SM-05, SM-06, SM-07, SM-10, SM-11) ise ikinci giriş bulunmaktadır. Bu girişler Türk evlerinde görülen dahiliye-hariciyeli konutlarla (Halaç & Doruk, 2019) benzer amacı taşır ve yapının oturma amaçlı kullanılan bölümleri ile servis mekanlarını ayırmaktadır. Kimi yapılarda ticari mekân, kimi yapılarda ise odunluk veya işlik olarak kullanılan bölüme girişi sağlar. Ancak Türk evinde dahiliye kısmı dışarıya daha kapalı şekilde tasarlanmışken Asmalı köyü evlerinin dahiliye girişlerinin sokak üzerinden olması, Müslüman konutlarından farklılaştığını ve Rum evi olduğunu destekler niteliktedir.

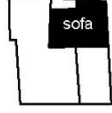

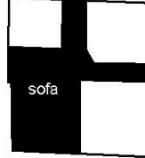

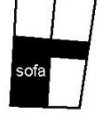
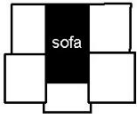

BAHÇELİ YAPILAR	Sokaktan Girilen Yapılar	 SM-01 SM-02 SM-03 SM-06 SM-07 SM-08 SM-10
	Bahçeden Girilen Yapılar	 SM-09
	Bahçe ve Sokaktan Girilen Yapılar	 SM-05
BAHÇESİZ YAPILAR	Sokaktan Girilen Yapılar	 SM-04 SM-11

Şekil 3. Konutların bahçe-sokak ilişkisi analizi (Kabakçı, B. 2023).

Evlerin yapım yöntemleri incelendiğinde geleneksel Türk konut mimarisinde benzerlerine sıklıkla rastlanan (Bektaş, 1996) zemin katı ahşap hatıllı taş duvar, üst katları ahşap çatı arası himiş veya bağdadi üzeri ahşap kaplama şeklindedir. Zemin katlar çoğu evde sıvalıdır, ancak bakımsızlıktan sıvaları dökülmüştür. Evlerin üzeri alaturka kiremit kaplı kırma çatılıdır.

Konutların üçü üç katlı, sekizi ise iki katlıdır. Genellikle ticari mekân veya işlik olarak kullanılan alçak tavanlı bir zemin katı mevcuttur. Bu bölümlere giriş evlerin asıl girişinden ayrıdır. Ancak konut içinden de bağlantı sağlanabilmektedir. Çalışma sırasında SM-07 ve SM-10 evlerinin odunluk olarak kullanılan kısmında; günümüzde mevcut olmayan SM-13 evinin ise bahçesinde iki bölmeli zeytin veya üzüm sıkma teknesi bulunmuştur. SM-05 evinde ise çamaşır yıkamak için kullanılmış olduğu düşünülen mermer bir tekne tespit edilmiştir. Bazı yapılarda (SM-04, SM-05) taşlık girişinden sonra bir ara kat oluşturulmuş ve burası mutfak olarak düzenlenmiştir.

Birinci ve ikinci katlar merdivenle ulaşılan bir sofa ve sofaya açılan odalardan oluşmaktadır. SM-01, SM-09, SM-10 konutları iç sofalı plan tipolojisine sahipken kalan yapılar dış sofalı plan tipolojisine sahiptir (Şekil 4).⁷

DIŞ SOFALI	 SM-03	 SM-04	 SM-05	 SM-06	 SM-07	 SM-11
İÇ SOFALI	 SM-01	 SM-09	 SM-10			

Şekil 4. Konutların plan tipleri analizi (Kabakçı, B. 2023)

Cephe özellikleri incelendiğinde, giriş genellikle iki kanatlı ahşap kapılar ile sağlanmıştır (Şekil 5). Giriş holünü aydınlatmak için bazı evlerde (SM-03, SM-04, SM-05, SM-08, SM-11) kapıların üstünde tepe pencereleri yer alırken bazılarında (SM-01, SM-06, SM-11) kapının iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Evlerin tamamının üst kat pencereleri ahşap giyotin penceredir. Ancak bazı yapılarda pencere ve kapılar PVC gibi günümüz malzemeleri ile değiştirilmiştir. Birkaç ev (SM-01, SM-11) haricinde yapıların cephe süslemeleri sadedir. Genellikle çatı alınlığı ve kat silmelerinde geometrik motifli süslemeler yer alır. Üst katlar sokağa çıkma yapmaktadır ve çoğunlukla 19.yüzyıl özelliği gösteren “S” ve “C” kıvrımlı ahşap konsol ile desteklenmektedir. SM-05 evinde ahşap konsollarda bulunan aslan figürlü bezemeler dikkat çekmektedir. Evlerin bir kısmının giriş kapılarının üzerinde balkon veya cumba yer almaktadır. SM-01 ve SM-02 evlerinde balkon cepheden çıkma yaparken, SM-04, SM-10, SM-11 ve SM-12 evlerinde gömme balkon görülmektedir. SM-05 ve SM-08 evlerinde ise giriş kapısı üzerinde cumba yer almaktadır. SM-01 ve SM-11 evleri diğer evlere nazaran daha gösterişli cephelere sahiptir. Bu evlerin döner merdivenle ve kaideli

⁷ Asmalı köyü konut mimarisi ve kat planları hakkında detaylı bilgi için bkz: (Türkoğlu, İ., 2020), (Güçükturgut, E., 2023), (Kabakçı, B., 2023).

mermer sütunlarla vurgulanmış girişi, çatı alınlıkları, ahşap furuş ve süsleme detayları dikkat çekmektedir.

ÖN CEPHE GÖRÜNÜŞLERİ	SM-01	SM-02	SM-03	SM-04
	SM-05	SM-06	SM-07	SM-08
	SM-09	SM-10	SM-11	

Şekil 5. Konutların cephe analizleri (Kabakçı, B. 2023)

Evlerin altı tanesinde geometrik motifli çitakâri tavan süslemeleri olduğu tespit edilmiştir. Bu tavan süslemeleri SM-01 evinde giriş holünde görülürken, SM-04, SM-05, SM-06, SM-07, SM-09 evlerinin sofalarında ve bazı odalarında görülmektedir. SM-01, SM-04 evlerinde ise benzer geometrik süslemeler balkon tavanlarında görülmektedir. Evlerin çoğunda ahşap yüklük, ahşap sedir gibi özgün mobilyalar bulunmaktadır. Ayrıca odalarda raf amaçlı kullanılan nişler, mutfak kısımlarında ise ocak nişleri görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Konutların iç mekanlarına örnek (Kabakçı, B. 2023).

İç süsleme bakımından “Yılanlı Ev” olarak bilinen SM-05 evi diğer yapılardan ayrılmaktadır. Birinci kat duvarlarında yer alan ve bir kısmı boya ile kapatılmış duvar resimleri doğa betimlemeleri ile bitki ve hayvan figürlerinden oluşan duvar resimleri yer almaktadır (Şekil 7). Bu duvar resimlerinden en dikkat çekici olanı sofada üç ayrı duvarda yer alan ve yaklaşık 120 cm x 350 cm ebatlarında olan çift başlı kartal resimleridir (Şekil 8). Çift başlı kartal resmine, benzer tarihlerde inşa edildiği düşünülen ve rahip evi olarak bilinen Yozgat Nizamoğlu Konağı’nda ve Manisa Beyazoğlu Konağı’nda da rastlanmaktadır. Nizamoğlu Konağında olduğu gibi Yılanlı Ev’de de çift başlı kartal figürünün anitsal boyutta kullanılması ve beraberinde diğer duvar resimlerinde 19.yüzyıl Hristiyan ikonografisine ait betimlemelerin olması bu evin Hristiyan din adamına ait bir ev olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Osmanlı döneminde köy halkına denizcilikteki başarılarından dolayı üzerinde resmi günlerde çift başlı kartal olan bayrak açma ayrıcalığı verildiği bilinmektedir. Duvar resimlerinde çift başlı kartal betimlemesinin yoğun olarak yer almasında bu geleneğin etkisi olduğu da tahmin edilmektedir. (Ertüzün, 1998).

Şekil 7. “Yılanlı Ev” sofasında bulunan duvar resimleri (Kabakçı, B. 2023).

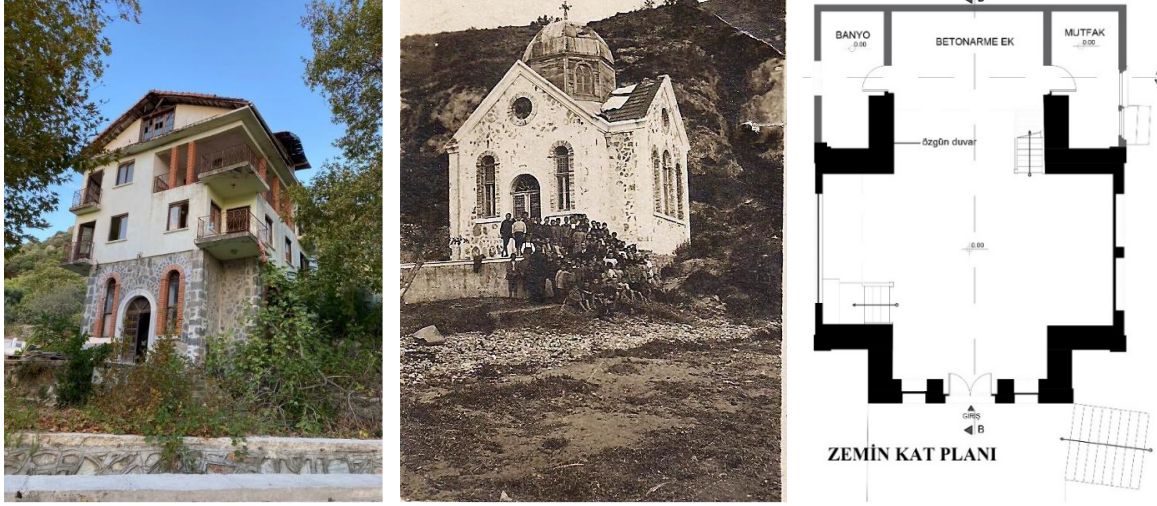

Şekil 8. “Yılanlı Ev” sofasında bulunan çift başlı kartal resmi (Kabakçı, B. 2023).

2.2. Dini Yapılar

Yapılan araştırmada, dini yapıların hiçbirinin Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde yapılan incelemede tescilli kültür varlıkları arasında yer almadığı görülmektedir. Asmalı köyünün geçmişte adanın merkez köyünden sonraki en önemli Rum yerleşimi olduğu bilinmektedir.

Köyün nüfus yoğunluğu ve idari önemi, dini yapılarının çokluğundan da anlaşılabilir. Tarihi belge ve fotoğraflarda köyün iki manastır, iki kilise ve Rum mezarlığına sahip olduğu tespit edilmiş olsa da günümüzde bir kilise ve bir manastır ve az sayıda mezar taşı mevcuttur. Dini yapıların tamamı deniz kenarına inşa edilmiştir. Manastırlar yerleşim yerlerinden uzak, karayolu ulaşımı güç olup denizyolu kullanılarak ulaşılabilecek konumdadır. Dini yapılar içerisinde en çok bilgi sahibi olduğumuz ve günümüzden yaklaşık 50 yıl kadar önce konuta dönüştürülen Agios Nikolaos Kilisesi önem arz etmektedir (Şekil 9). Kilisenin özgün zemin kat duvarlarının bir kısmı korunmuşken, bir kısmı yıkılarak yapıya betonarme iki kat eklenmiştir. Günümüzde kullanılmakta olan köy camisinin ise 1954 yılında inşa edildiği bilinmektedir.

Şekil 9. Üzerine konut inşa edilmiş Agios Nikolaos Kilisesi (Kabakçı, B. 2023),(Theofanidis, S., 1921),(Kabakçı, B. 2023).

2.3. Su Yapıları

Köyün tarihi su yapıları içerisinde 1664 yılında yapıldığı tahmin edilen bir çeşme ve bir konutun bahçesinde bulunan mermer çeşme teknesi tespit edilmiştir (Şekil 10). İlgili kurul arşivinde yapılan incelemede çeşmenin tescilli kültür varlıkları arasında yer almadığı görülmüştür. Devşirme Rum mezar taşı⁸ ve Osmanlı dönemine ait izler barındıran çeşme 1665 yılında adanın Gündoğdu köyünde inşa edilen Marcukis Çeşmesi ile benzer niteliklere sahiptir (Türkoğlu, Almaç, Kishalı, & Papachristou, 2020)

Şekil 10. Köyün su yapıları (Yılmaz, H. F., 2008), (Kabakçı, B. 2023), (Kabakçı, B. 2023)

⁸ İoannis Papachristou' ya göre üslubundan 18. yüzyıl veya 19. yüzyıl başlarına ait bir mezar taşı olduğu tahmin edilmektedir. Çeşmeye 1922 yılı göçü veya 1935 depremi sonrasında eklenmiş olması muhtemeldir. Haralambos Nikolayidis'e göre ise yazıt "ενθαδεκειται" (burada yatmaktadır) kalıbıyla başlamaktadır. Ayrıca ilk satır bir haç ile başladığından bir Hristiyan mezar taşı şeklinde yorumlanabilir. Katkıları için Papachristou ve Nikolayidis'e teşekkürler.

SONUÇ:

19. ve 20. yüzyıl kırsal mimari örneklerinden biri olan Asmalı köyündeki mimari miras, köyün tarihi ve demografik değişimleri eşliğinde incelenerek anıtsal ve sivil mimari örnekleri üzerinde durulmuştur. Konut mimarisinden anlaşılmaktadır ki eski Rum köyü izlerinin bir kısmı devam etmiş, bir kısmı ise Müslüman halkın kültürü ile yeniden şekillenmiştir. Ayrıca konutlar, döneminin Türk evleri ile benzer özellikler de taşımaktadır.

Yapılan araştırma ve inceleme sonucunda Asmalı köyünün mimari mirası değerlendirilmiştir. Saha çalışmasında ilgili kurul arşivinde yapılan incelemelerden farklı olarak günümüze ulaşan ve kısmen özgünlüğünü koruyan bir konut, bir kilise, bir manastır ve bir çeşme olmak üzere dört yapı tespit edilmiştir. Bu yapılar mimarlık tarihi açısından önem arz ettiğinden ilgili kurul tarafından korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmeleri gerektiği kanaatine varılmıştır. Tescilli olan yapıların ise daha fazla bozulmaya uğramadan veya tamamen yok olmadan restore edilmeleri gerekmektedir. Özellikle Anadolu'da belki de benzerine rastlanamayacak eşsiz süslemelere sahip olan ve günümüzde büyük bir kısmı yıkılmış Cevat Kartal Evinin bir an önce aslına uygun şekilde restore edilerek kültürel mirasımıza kazandırılması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak tarih içinde çok kültürlü bir geçmişe sahip olan Marmara Adası Asmalı köyü mimari mirası bütüncül olarak ilk kez tespit edilmiştir. Belgelenen bu eserler sayesinde köyün tarihi ve mimari dokusunun korunmasına yönelik bir farkındalık yaratılmış, ileride yapılacak restorasyon çalışmalarına ise bilimsel bir altlık oluşturulmuştur.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu makale İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliğinin 38648 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Teşekkür: Arşivlerini ve bilgilerini bizimle paylaşan Kültürel Mirası Koruma Derneği Proje Koordinatörü Arkeolog Sayın Mustafa AKÇAÖZ'e ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sanat tarihi bölümü öğretim görevlisi Sayın Hayri Fehmi YILMAZ'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA:

Akçaöz, M. & Kışalı, E. (2020). Tınaz Ailesi Evi. İ. Türkoğlu (Edt.), Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası (ss. 122-125). Kültürel Mirası Koruma Derneği.

Bektaş, C. (2020). Türk Evi. YEM Yayınevi.

Çelebi, E. (2005). Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini. Yapı Kredi Yayınları.

Ertüzün, R. M. (1998). Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar / Tarih ve Arkeolojisi Üzerinde Araştırmalar. Papirüs Basım Yayın- Ozan Sanatevi.

- Gedeon, M. (1895). Proikonnisos. İstanbul.
- Güçükturgut, E. (2023). Marmara Adası Asmalı Mahallesi'nin Geleneksel Konutları [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Halaç, H. H. & Sağlam Doruk, B. (2019). Türk Konutunda Mahremiyet İçin Düzenlemeler. Sosyal Bilimler Dergisi (6), 50-72.
- Janin, R. (1975) Les Églises Et Les Monastères Des Grands Centres Byzantins_ Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique. Paris.
- Kabakçı, B. (2023). Marmara Adası Asmalı Köyü Mimari Mirası [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Kabakçı, O. (2021). Şehzâde Mehmed evkafı ve vakfiyesi. [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Kültürel Mirası Koruma Derneği. (2023, Eylül 25). Tarihi Fotoğraflar. https://islandsheritage.org/value_TR.php
- Marmara Adalarında sarsıntı devam ediyor (1935, Ocak 10). Akşam Gazetesi. s. 1. <https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1935-01-10/1>
- Strabon. (2002). Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika XI-XII-XIII) (Adnan Pekman, çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2009). Beşerî Coğrafya Açısından Marmara Takımadaları. Çantay Kitabevi.
- T.C. Balıkesir Üniversitesi. (2019). Balıkesir Turizm Envanteri ve Strateji Çalışması.
- Tunçdilek, N. (1987). Marmara Takım Adaları. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- TÜİK. (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), C..ADL. / 84 – 5064.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İ..AZN. / 81 – 18.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. / 2338- 82- 0
- Türkoğlu, İ. (2020). Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Miras (İ. Türkoğlu, Ed.). Kültürel Mirası Koruma Derneği.
- Türkoğlu, İnci. (2020). Kartal Ailesi Evi, Yılanlı Ev. İ. Türkoğlu (Edt.), Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası. (ss. 77-88). Kültürel Mirası Koruma Derneği.
- Türkoğlu, İnci. (2020). Temel Şorta Evi. İ. Türkoğlu (Edt.), Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası. (ss. 108-112). Kültürel Mirası Koruma Derneği.

Türkoğlu, İnci, Umut Almaç, Emre Kışalı, ve Ioannis Papachristou. (2020). Güney Marmara Adaları Çeşmeleri. İ. Türkoğlu (Edt.), Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası. (ss. 175-180). Kültürel Mirası Koruma Derneği.

Türkoğlu, İnci ve Ioannis Papachristou. (2020). Panagia Kastrella Manastırı. İ. Türkoğlu (Edt.), Güney Marmara Adaları Risk Altındaki Mimari Mirası. (ss. 45-48). Kültürel Mirası Koruma Derneği.

Yılmaz, H. F. (2008). Marmara Adası Fotoğraf Arşivi.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Urban and rural areas undergo changes due to war, migration, natural disasters, etc. Mass migrations in particular cause the identity of cities to change drastically. One of the places that have undergone such changes is the village of Asmalı on Marmara Island, whose settlement dates back to ancient times. Marmara Island has been home to different nations for centuries, but the First World War and the developments that followed fundamentally changed the demographic structure of the island. Needless to say, the centuries-old architectural character of the village of Asmalı, where the majority of the population consists of Greeks, has not been spared from the destruction brought about by this change. This study endeavors to reveal the architectural heritage of Asmalı village through the buildings that have survived the times, taking into account the demography, history, culture and economic structure of the region.

Research Questions:

What information is available about the local architecture of Asmalı village before forced migration? Is it possible to say that this understanding of architecture continues today? Do the structures that have survived to the present day have common characteristics?

Literature Review:

There are very few studies on Marmara Island in the literature. There are two theses in the Department of Architecture and one in the fields of art history and archaeology. Apart from this, there are a few studies conducted in different disciplines. The most important study in the literature and the study that can be considered the primary source for the project is the project study titled "South Marmara Islands Architectural Heritage at Risk", which was completed in 2020.

Methodology:

The study started by first scanning the literature about Marmara Island. Archives in relevant public institutions were used. Afterwards, field work was carried out. The 18 buildings included in the study were examined on site, photographed, measured and architectural drawings were drawn.

Results and Conclusions:

Within the scope of the study, 13 houses, five religious buildings, fountains and cemeteries were examined. All of the residential buildings, 12 of which are registered as cultural assets, date back to the Greek period. However, there are three buildings with a known construction date. Except for these structures built in 1870, 1888 and 1912, it is estimated that all of the houses were built in the late 19th and early 20th centuries.

The gardens of these detached houses with gardens are usually located on the side or rear facade of the building. The houses have similar characteristics to traditional Turkish houses. The construction method is masonry on the ground floors and timber on the upper floors. Features such as the lack of ornamentation on the facade, protruding upper floors, roofs with wide eaves, and the plan type with closed entrees make these houses similar to the Turkish house. At the same time, the furnishing elements found in most houses, such as hearths, loaders, cedars and shelves, are similar to those found in traditional Turkish houses. On the other

hand, the entrances of the buildings are through the street, the furnishing elements such as wall paintings, prayer corner and icon holder belonging to the Christian tradition in some houses, and the grape pressing troughs used in viticulture activities are the elements that differentiate the houses from the Turkish house. Especially the Kartal Family house, known as the "priest house", is one of the most extraordinary examples reflecting the culture of Anatolian Greeks with its wall paintings on both the interior and exterior. This house which is in a very dilapidated condition should be urgently intervened for its preservation.

Within the scope of the study, a mosque, two monasteries, two churches and cemeteries belonging to the village were examined under the title of religious buildings. There was no mosque or masjid in the village during the Greek period, and the mosque in question was built in 1954. The exact construction dates of the churches and monasteries however are unknown. One church and one monastery have been completely destroyed today. Only the foundation walls of the Monastery of Panagia Kastrella and most of the ground floor walls of the Church of Agios Nikolaos have survived today. However, about 50 years ago, the church was converted into a residence and two reinforced concrete floors were built on top of the original walls. Within the cemeteries, there is a Muslim cemetery which was brought into use after 1928 and a Greek cemetery of which no traces were found today. One of the Greek tombstones was found outside the cemetery, in the garden of a house.

Among the water structures, there is a fountain known to have been built in 1664 with a Greek tombstone and traces of the Ottoman period. This fountain is in use today and is similar to the fountains built in neighboring villages in the recent period. In addition, a marble fountain basin with the date "1837" written on it was found in the garden of a house, which is believed to belong to a house.

These studied structures were documented by drawing plans, elevations, sections and photographs. As a result, with this study, the importance of the architectural heritage of Asmalı village in the history of architecture has been revealed and introduced to the literature.